

Controlling: controllersopleiding en rol en positie van de (register) controller

Jelje van der Meer-Kooistra en Ed Vosselman

Het themanummer Controlling richt zich op het overkoepelende vakgebied Controlling en meer in het bijzonder op de postinitiële Controllersopleiding oftewel Executive Master of Finance and Control, de opleiding waarin dit vakgebied centraal staat, en op de rol en positie van de afgestudeerden van deze opleiding: de registercontrollers. Bovendien wordt aandacht besteed aan controlling en controllership in de publieke sector. Controlling omvat verschillende vakgebieden, waarvan de volgende vakgebieden als de belangrijkste worden gezien: management accounting & control, financieel management, bestuurlijke informatieverzorging & informatiemanagement en externe verslaggeving. Daarnaast is (basis)kennis noodzakelijk van de vakgebieden ondernemingsrecht, belastingrecht, ondernemingsstrategie, risicomanagement en ethiek & gedrag.

De veelomvattendheid van het vakgebied Controlling vindt zijn oorsprong in de vraagstukken in de praktijk van organisaties waarop het vakgebied zich richt. Deze vraagstukken raken meerdere aspecten en kunnen niet met behulp van de kennis van één vakgebied worden geanalyseerd en opgelost. Daarom kan het vakgebied Controlling worden gezien als een transdisciplinair vakgebied, waarbij de concepten van verschillende vakgebieden worden gebruikt voor het analyseren en het ontwerpen van oplossingen voor vraagstukken in de praktijk. In de interactie tussen de verschillende vakgebieden kunnen bovendien nieuwe concepten ontstaan die de achterliggende vakgebieden overstijgen. Op deze wijze kan de praktijk de voedingsbodem zijn voor het ontwikkelen van nieuwe theoretische inzichten.

De redactie van het themanummer heeft er voor gekozen de ervaringen met de postinitiële Controllersopleidingen en de rol en positie van de afgestudeerden in

de praktijk centraal te stellen. Een belangrijke reden daarvoor is dat de postinitiële Controllersopleidingen het vakgebied Controlling onderwijzen en registercontrollers dan wel Certified Public Controllers opleiden, die de opgedane kennis gebruiken voor het analyseren en oplossen van vraagstukken waarmee zij in de praktijk worden geconfronteerd.

Teneinde een beeld te geven van de kwaliteit van de postinitiële Controllersopleidingen en van belangrijke thema's die in deze opleidingen spelen, is gebruik gemaakt van het onderzoek dat door de visitatiecommissie is uitgevoerd, die in het najaar van 2010 en in het eerste kwartaal van 2011 de opleidingen heeft geïnspecteerd. Op basis van dit onderzoek kan inzicht worden gegeven in de betekenis van de opleidingen voor het beroep van (register)controller en in actuele thema's die van belang zijn voor de kwaliteit en de inhoud van de opleidingen. Voorts is gebruik gemaakt van de ervaringen van opleidingsdirecteuren met de aansturing en inhoud van de opleidingen en met de wijze waarop het onderwijsprogramma wordt aangeboden. Tevens is de Vereniging van Registercontrollers (VRC), de beroepsorganisatie van registercontrollers, gevraagd naar haar bevindingen met het bewaken van de eindtermen van de opleidingen en van de toegang tot inschrijving in het Register van Controllers.

Zowel in de wetenschappelijke literatuur als in de vakliteratuur wordt regelmatig aandacht besteed aan de rol en positie van de controller in de praktijk van organisaties. De uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek naar de rol en positie van de controller zijn niet eenduidig en leiden tot verschillende en af en toe tegenstrijdige conclusies. Daarom kan een overzicht van deze literatuur in het themanummer niet ontbreken. Daarbij is het van belang dat niet alleen aandacht wordt besteed aan de belangrijkste uitkomsten van het

onderzoek, maar dat ook inzicht wordt gegeven in het gezichtspunt van waaruit het onderzoek is opgezet en informatie is verzameld. Het gekozen onderzoeksspectief en de daarop afgestemde onderzoeksopzet en informatieverzameling zijn mede bepalend voor de uitkomsten van het onderzoek. Ook het type organisatie waarin registercontrollers werkzaam zijn, is mede van invloed op de rol die zij vervullen. In het themanummer wordt ook specifiek aandacht besteed aan de rol van de (register)controller in overheidsorganisaties.

In het eerste artikel beschrijft Jeltje van der Meer-Kooistra op basis van de visitatie van de postinitiële Controllersopleidingen eind 2010/begin 2011 de kwaliteit van de opleidingen en actuele thema's en ontwikkelingen die van betekenis zijn voor de inrichting en aansturing van de opleidingen. Zij doet enkele aanbevelingen waarmee de opleidingsdirecties en de VRC de kwaliteit van de opleidingen verder kunnen verhogen.

De volgende twee artikelen geven een diepgaand inzicht in de rol en positie van de controller. In het tweede artikel stelt Arco van de Ven de vraag waarom controllers niet de rol van business partner vervullen, zoals vaak in vaktijdschriften wordt bepleit. In het beantwoorden van deze vraag analyseert hij de uitkomsten van wetenschappelijke onderzoeken naar de rol en positie van de controller, die in de afgelopen decennia zijn uitgevoerd. Hij concludeert dat deze normatieve oproep van vaktijdschriften weinig zinvol is en dat bij het invullen van de rol van de controller aansluiting dient te worden gezocht bij de kenmerken van de organisatie, de behoeften van anderen werkzaam in de organisatie en de persoonlijke kenmerken van de controller.

In het derde artikel beschrijven Hans Bossert en Ed Vosselman de ontwikkeling van controllership bij de overheid. Deze ontwikkeling hangt nauw samen met de ideeën van New Public Management, die de afgelopen jaren veel invloed hebben gehad op de inrichting en aansturing van overheidsorganisaties. Bossert en Vosselman betogen dat New Public Management slecht past bij overheidsorganisaties die worden geconfronteerd met toenemende complexiteit en onzekerheid. Zij beschrijven de rol van de controller die kan functioneren in een complexe en onzekere organisatie-omgeving, en bespreken de eisen die aan deze rol worden gesteld.

In het vierde artikel gaat Frans Roozen, opleidingsdirecteur van de postinitiële Controllersopleiding van de VU, in op de eisen die aan postinitiële Controllersopleidingen worden gesteld. Hij bepleit een synthese tussen wetenschap en praktijk. Deze synthese is mogelijk enerzijds door docenten aan te stellen die geworteld zijn in zowel de wetenschap als de praktijk van de con-

troller, en anderzijds door de studenten te laten reflecteren op de vraagstukken waarmee zij in de praktijk te maken hebben. Op deze wijze wordt de wetenschappelijke basis van de opleidingen verankerd met de praktijk van de studenten.

In het vijfde artikel geeft Jan Bots, opleidingsdirecteur van de postinitiële Controllersopleiding van Nyenrode, zijn visie op de kwaliteit van de postinitiële Controllersopleidingen. Hij doet dit mede op basis van een enquête die recent is gehouden onder afgestudeerden van de eigen opleiding. Hij is eveneens van mening dat de opleidingen wetenschappelijk ingebed dienen te zijn. Voorts stelt hij dat in de opleiding aandacht moet worden geschonken aan persoonlijke vaardigheden en het leren omgaan met dilemma's.

Het themanummer wordt afgesloten met een artikel van Henri van Horn, voorzitter van de Vereniging van Registercontrollers. Hij beschrijft de ontwikkelingen in de internationale instituties en bespreekt de eisen die enkele vooraanstaande beroepsorganisaties aan de financiële functie stellen. Hij concludeert dat het onderwijsprogramma van de Controllersopleidingen in Nederland in hoofdlijnen aan deze eisen voldoet. De onderwijsprogramma's behoeven aanpassing waar het gaat om de eisen die de beroepsorganisaties stellen aan de persoon van de controller.

De redactie hoopt dat het themanummer een bijdrage levert aan een verdere versterking van de postinitiële Controllersopleidingen. Voorts hoopt de redactie dat het themanummer aanzet tot een discussie over de rol en positie van de controller in verschillende typen organisaties, waarbij uitdrukkelijk rekening wordt gehouden met ontwikkelingen die in organisaties plaatsvinden.

De redactie wenst de lezers veel plezier met het themanummer. ■

Prof. dr. J. van der Meer-Kooistra is emeritus hoogleraar Financieel Management aan de Faculteit Economie & Bedrijfskunde van de Rijksuniversiteit Groningen. Haar onderzoek richt zich met name op de beheersing van strategische allianties en de governance van laterale relaties.

Prof. dr. E.G.J. Vosselman is hoogleraar Accounting aan de Radboud Universiteit Nijmegen en hoogleraar Management Control in de Publieke Sector aan de Vrije Universiteit.